

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ: ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΕΥΕΡΓΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ

ΖΩΗΣ ΚΑΠΛΑΝΗΣ: ΕΝΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΣΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΑΠΟΝΕΜΗΘΗΚΕ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ «ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΗ»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ: ΚΩΤΣΙΑ ΜΑΡΙΑ

ΕΞΑΜΗΝΟ: 4^ο

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2014-2015

ΑΘΗΝΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2015

Περιεχόμενα

Πώς προέκυψε το φαινόμενο του ευεργετισμού.....σελ 3
Διαφορά ευεργεσίας και φιλανθρωπίας.....σελ 5
Γιάννενα «η πόλη των ευεργετών».....σελ 5
Ζώης Καπλάνης Βιογραφία.....σελ 8
Η πορεία των επιχειρήσεων.....σελ 9
Ο δρόμος των ευεργεσιών.....σελ 10
Η Καπλάνειος Σχολή.....σελ 12
Ευεργέτες του «χτες» και του «σήμερα».....σελ 14
Βιβλιογραφία.....σελ 16

Πως προέκυψε το φαινόμενο του ευεργετισμού

Η ελληνική ψυχή ανά τους αιώνες μεγαλούργησε επιδεικνύοντας δείγματα μεγαλοψυχίας, γενναιοδωρίας, υπερβάσεως του εγώ, αλτρουισμού και αυτοθυσίας. Αυτές οι υψηλές αξίες και τα ιδανικά του Έλληνα νοηματοδοτούν την ύπαρξη του, συνυφαίνονται με την ταυτότητα του και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής του κληρονομιάς.

Σε κατάσταση αδιεξόδου μπορούν να βρεθούν όχι μόνο άτομα αλλά και ολόκληρα έθνη. Η Ελλάδα δυστυχώς κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας είχε βρεθεί στην έσχατη μορφή εξαθλίωσης. Μόνη παρηγοριά της είχε τα μεγαλεία του παρελθόντος και μέσα από αυτά αντλούσε δύναμη για να ξεπεράσει τις υπάρχουσες δυσκολίες. Η τουρκοκρατία ήταν δυσβάστακτη και η ανάγκη των ανθρώπων για ελευθερία μεγάλη. Έτσι οι άνθρωποι για να μπορέσουν να αμυνθούν στις κακουχίες αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν δύο δρόμους. Οι πρώτοι ανέβηκαν στα βουνά και έγιναν Κλέφτες. Οι δεύτεροι ξενιτεύτηκαν εκμεταταλευόμενοι και τις ευνοϊκές διεθνείς συμβάσεις που είχαν προκύψει εκείνη την εποχή όπως η συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζη που υπογράφηκε το 1774. Με αυτή τη συνθήκη επιβλήθηκαν διομολογήσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία και οι ξένοι απαλλάσσονταν όχι μόνο από τη φορολογία αλλά είχαν και μια σειρά από οικονομικά και κοινωνικά οφέλη, δεδομένα που δεν ίσχυαν για τους γηγενείς. Επίσης οι ξένοι δε δικάζονταν από τα τοπικά δικαστήρια αλλά από τα προξενεία. Αυτή η κατηγορία των ανθρώπων που ξενιτεύτηκε εργάστηκε με όλη της τη δύναμη και επιτέθηκε στον οθωμανικό ζυγό με το χρήμα.

Αυτοί είναι οι εθνικοί ευεργετες που έδρασαν με το αποικιοκρατικό σύστημα κατά τον 17^ο, 18^ο και 19^ο αιώνα. Τον 17^ο και 18^ο υπήρξε μετακίνηση προς τη Κεντρική Ευρώπη όπως π.χ Μολδοβλαχία, Αυστροουγγαρία, Ρωσία αλλά και προς τη Βενετία και άλλες Ενετοκρατούμενες πόλεις, τη Κωνσταντινούπολη και τη Μ. Ασία. Το 19^ο αιώνα όμως άρχισαν να μετακινούνται προς το νότο και συγκεκριμένα στην Αίγυπτο καθώς ο Νείλος προσφερόταν για γεωργική παραγωγή και την είχε καταστήσει παγκόσμιο σιτοβολώνα. [1]

Οι Έλληνες σε όλα τα διασπορικά τους ταξίδια οργάνωναν τις κοινότητες τους. [2] Πέρα από αυτές υπήρξαν και οι αδελφότητες που ήταν υποσύνολα του συνολου των κοινοτήτων και η ιδιαιτερότητα τους ήταν ότι στις αδελφότητες ανήκαν όσοι είχαν την ίδια ιδιαίτερη πατρίδα. Στις αδελφότητες οι συντοπίτες μαζεύονταν έλεγαν τα νέα από τη πατρίδα τους, είχαν πολλούς γνωστούς, φίλους και συγγενείς και μέσα από εκεί γίνονταν τα προξενιά. Ακόμα στις παροικίες υπήρχαν οι συντεχνίες που ήταν ενώσεις ανθρώπων που είχαν κοινή επαγγελματική ενασχόληση.

Οι άνθρωποι που είχαν οργανωθεί στις κοινότητες άρχισαν να κάνουν έργα για την κοινότητα τους όπως π.χ. σχολεία, νοσοκομεία και άλλα. Ωστόσο υπήρξαν και μεμονωμένα άτομα μέσα στην παροικία που εργάστηκαν σκληρά, διακρίθηκαν και απέκτησαν αμύθητο πλούτο. [3] Εδώ είναι το σημείο που έχουμε το πέρασμα από την παραδοσιακότητα στην νεωτερικότητα. Δηλαδή τα άτομα που πλούτισαν και κατέκτησαν την οικονομική εποποιία διέθεσαν τα χρήματά τους για την ευποιία, δηλαδή να γίνουν έργα υπέρ της κοινότητας. Περνάμε δηλαδή από το συλλογικό «εμείς» στο «εγώ». Αυτοί είναι οι ευεργέτες που ξεχωρίζουν και παίρνουν πάνω τους την οικονομική αλληλεγγύη και αντικαθιστούν το συλλογικό έργο. Χάρη σ αυτούς συγκροτούνται θεσμοί που υπάρχουν μέχρι και σήμερα, οι οποίοι υποστηρίζουν την υγεία, τη μόρφωση και την κρατική ασφάλεια. Γίνονται έργα κοινωφελούς χαρακτήρα όπως σχολεία, νοσοκομεία, ορφανοτροφεία και πολλά άλλα μέσα από τα οποία φάνηκε έμπρακτα η φιλοπατρία και η ευγνωμοσύνη προς τον Έλληνα συμπατριώτη.

[4] Η ευεργετική λειτουργία πραγματοποιήθηκε στη παροικία, στην ιδιαίτερη πατρίδα και στο εθνικό κέντρο. Κάποιοι έδρασαν μόνο στο ένα ή και στα δύο από τα παραπάνω και άλλοι άγγιξαν και τα τρία. Έγιναν δηλαδή κοινωφελή έργα από ένα πρόσωπο και στους τρεις χώρους, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Γεώργιος Αβέρωφ, ο Εμμανουήλ Μπενάκης και πολλοί άλλοι. Οι ευεργέτες ήταν άνθρωποι αγνοί, απλοί και ευφυείς που εργάστηκαν σκληρά και τίμια και έδωσαν τα κεκτημένα τους στα χέρια της πατρίδας τους η οποία ως ανταμοιβή τους χάρισε τον τίτλο των «Εθνικών Ευεργετών». Ο πλούτος τους αυξανόταν ως αποτέλεσμα του ιερού μόχθου που ήταν ταγμένος στην πατρίδα. Όνειρο τους ήταν να τη δουν ελεύθερη, στηριγμένη σε γερά θεμέλια και να ανακτά την παλιά της δόξα. Πράγματι η Ελλάδα μετά την επανάσταση του 1821 που ήταν σε εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση μπόρεσε να σταθεί στα πόδια της χάρη στην αμέριστη προσφορά των ευεργετών. Μπορεί οι περισσότεροι από τους ευεργέτες να έχουν φύγει από τη ζωή εδώ και δύο με τρεις αιώνες, ωστόσο τα έργα τους παραμένουν αγέρωχα μέχρι και τις μέρες μας δείχνοντας έμπρακτα τον ψυχικό τους πλούτο, την αμέριστη αγάπη και τη γενναιοδωρία τους στον ελληνικό πολιτισμό. Με τα ευεργετήματα φαίνεται ξεκάθαρα η εθνική τους ταυτότητα και συνείδηση.

Είναι πράγματι πολύ δύσκολο να φανταστούμε την Αθήνα χωρίς το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, το Μετσόβειο Πολυτεχνείο, το Ζάππειο Μέγαρο, το Αρχαιολογικό Μουσείο και πολλά άλλα, σε λίγους όμως περνά από το μυαλό ότι όλα αυτά έγιναν με χρήματα που έδωσαν μεγάλοι ευεργέτες του Έθνους από την προσωπική τους περιουσία όπως ο Αβέρωφ, ο Τοσίτσας, ο Μπενάκης, ο Ζάππας και πολλοί άλλοι.

Παραπομπές

[1] , [2], [3], [4], σύμφωνα με το openeclass.panteion.gr, στο μάθημα ευεργετισμός της ελληνικής διασποράς, στο άρθρο «Αιγυπτιώτης Ευεργετισμός: «Κοινωνική και Ιστορική λειτουργία του ευεργετισμού», σελ 1-4, της καθηγήτριας Ματούλας Τομαρά-Σιδέρη

Διαφορά ευεργεσίας και φιλανθρωπίας

Σύμφωνα με την αμερικανική σχολή φιλανθρωπία και ευεργεσία είναι δύο ταυτόσημες έννοιες. [5] Εμείς εδώ θα επιμεινουμε ότι υπάρχουν κάποιες διαφορες ανάμεσα στις δύο έννοιες. Ευεργεσία είναι η ευγενέστερη εκδήλωση της ζωής του ανθρώπου. Συνίσταται στο ενδιαφέρον και την προσωπική ανάλωση του δωρητή με πνεύμα αγάπης και αυτοπροσφοράς για την προκοπή και την ευδαιμονία του ευεργετούμενου, ο οποίος βρίσκεται σε δεινή θέση. Ο ευεργέτης με κίνητρο την αγάπη και τη φιλοτιμία επεμβαίνει και σώζει όταν υπάρχει αδιέξοδο και δεν μπορεί να ανοιχτεί καμία άλλη πόρτα. Ο ευεργετισμός και η φιλανθρωπία έχουν κοινωνική αφετερεία. Στη φιλανθρωπία ο οικονομικά δυνάμενος δίνει στον έχοντα ανάγκη όσο ζεί και η φιλανθρωπία παύει να υπάρχει μετά το θάνατο του φιλανθρώπου, ενώ στον ευεργετισμό τα ευεργετήματα υφίστανται και μετά τον θάνατο του ευεργέτη. Άλλη μία βασική διαφορά ανάμεσα στις δύο έννοιες είναι ότι ο ευεργέτης παρεμβαίνει από μόνος του και προσφέρει στον μη έχοντα ενώ ο φιλάνθρωπος παρεμβαίνει αφότου του ζητηθεί προσωπικά από αυτόν που έχει ανάγκη. Το κοινό σημείο των δύο εννοιών είναι ότι ο ευεργέτης και ο φιλάνθρωπος δέχονται την ανταποδοτικότητα από τους ανθρώπους που δέχτηκαν τη φιλανθρωπία ή την ευεργεσία.

Παραπομπή

[5] openeclass.panteion.gr και συγκεκριμένα στο μάθημα ευεργετισμός της ελληνικής διασποράς, στο άρθρο «Ευεργετισμός: Χθες-Σήμερα-Αύριο σελ 2, της καθηγήτριας Ματούλας Τομαρά-Σιδέρη

Γιάννενα «Η πόλη των ευεργετών»

Οι Ηπειρώτες είναι οι μεγαλύτεροι ευεργέτες του Έθνους. Κάθε πόλη και κωμόπολη σ όλη την Ελλάδα έχει από έναν ευεργέτη είτε μικρότερο είτε μεγαλύτερο. [6] Ενδεικτικά το Μέτσοβο, κωμόπολη των Ιωαννίνων αριθμεί γύρω στους δύο χιλιάδες ευεργέτες μικρούς και μεγάλους. Ο τίτλος όμως του «Εθνικού Ευεργέτη» απονέμεται από την Πολιτεία. Μεγάλος αριθμός των Εθνικών Ευεργετών έχει καταγωγή από την Ήπειρο, ιδιαίτερα το Μέτσοβο, τη Βόρειο Ήπειρο και την ευρύτερη περιοχή των Ιωαννίνων. Οι δωρεές τους έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη

μόρφωση, τον πολιτισμό, την οικονομική ανόρθωση και την απελευθέρωση της Ελλάδας. Κατά την τουρκοκρατία τα έργα τους είχαν ιδιαίτερη σημασία. Συνέβαλαν στην επιβίωση και την αφύπνιση του έθνους. Ήταν οι στυλοβάτες του νεοελληνικού διαφωτισμού.

Από την πόλη των Ιωαννίνων

Στα χρόνια της σκλαβιάς πολλοί Ηπειρώτες ξενιτεύτηκαν καθώς πολλοί από αυτούς ήταν φτωχοί. Παρ όλες τις αρχικές δυσκολίες δημιούργησαν διεθνείς και εμπορικές οικονομικές σχέσεις και έχτισαν κολοσσιαίες περιουσίες. Αν και μακριά από την πατρίδα τους πάντα τη νοσταλγούσαν και ζούσαν με τον καημό να τη δούνε μια μέρα ελεύθερη. Διατηρούσαν στενές σχέσεις με την Ήπειρο και ιδιαίτερα τα Γιάννενα. Προσπαθούσαν με την προσωπική τους περιουσία να καλύψουν τις βασικές βιοτικές ανάγκες των φτωχών συμπατριωτών τους και να οικοδομήσουν φιλανθρωπικά και κοινωνικά ιδρύματα που θα ήταν χρήσιμα για όλους. Έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στη διάδοση της παιδείας στην Ελλάδα. Οι ευεργέτες με τα προσωπικά τους χρήματα βοήθησαν τους μεγάλους δασκάλους του Γένους να ανοίξουν τους κρουνοί των πνευματικών οριζόντων των Ελλήνων. Οι δωρεές τους πέρα από την παιδεία απέβλεπαν στην προαγωγή της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας και της κρατικής ασφάλειας.

Οι Ηπειρώτες ευεργέτες άφησαν τεράστια πολιτιστική κληρονομιά που είναι φανερή μέχρι της μέρες μας. Η Ήπειρος έχει στολίσει την Αθήνα με αρχιτεκτονικά αριστουργήματα που είναι δωρεές των ευεργετών. Το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, η Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, η Ακαδημία Αθηνών, το Αρσάκειο Παρθεναγωγείο, το

Νοσοκομείο Ευαγγελισμός, το Ζάππειο Μέγαρο, το Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, το θωρηκτό « Αβέρωφ» είναι έργα των μεγάλων ευεργετών που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος καθώς το βοήθησαν να ορθοποδήσει. Στα Ιωάννινα έγινε μία πληθώρα έργων όπως ήταν η Επιφάνειος Σχολή, η πρώτη σχολή των Ιωαννίνων, η Σχολή Γκιούμα που αργότερα μετονομάστηκε σε Μπαλάναια Σχολή, η Καπλάνειος Σχολή που ήταν συνέχεια της Μαρουτσαίας Σχολής με δάσκαλο τον Αθανάσιο Ψαλίδα, η Ζωσιμαία Σχολή που ιδρύθηκε με χρήματα της Ζωσιμαίας αδελφότητας και το Νοσοκομείο Χατζηκώστα.

Η Ζωσιμαία Σχολή στα Ιωάννινα που ιδρύθηκε το 1828

Η ξενιτιά των Ηπειρωτών γινόταν πάντα με σκοπό όχι μόνο την οικογενειακή προκοπή αλλά και την εθνική, πράγμα που αποδεικνύεται από τις προθέσεις των δωρητών αλλά και από τα έργα τους. Αλλά γιατί η κακοτράχαλη, άγωνα και ορεινή Ήπειρος ανέδειξε πλήθος ευεργετών; Ίσως την απάντηση αυτού του φαινομένου θα τη βρούμε στην ακλόνητη προσήλωση του Ηπειρώτη στη θρησκεία, στις εθνικές παραδόσεις και τη βαθιά πίστη στο θεσμό της οικογένειας. [7] Η ηπειρώτισσα μάνα είναι αυτή που γέννησε Ευεργέτες. Κυβέρνησε το σπιτικό της με σύνεση και γαλούχησε τα παιδιά της με διαχρονικές αρετές όπως η τιμιότητα, η φιλοτιμία, η εργατικότητα, η φιλομάθεια, η ολιγάρκεια, η φιλανθρωπία και η φιλοπατρία.

Παραπομπές

[6] , σύμφωνα με την τηλεοπτική εκπομπή «Αληθινά Σενάρια» που προβαλόταν στην ET-3 με παρουσιαστή το Νίκο Ασλάνιδη και συκεκριμένα το επεισόδιο με τίτλο «Εθνικοί Ευεργέτες»

[7], από τη διαδικτυακή δημοσίευση «Το φαινόμενο των Ηπειρωτών Ευεργετών» της Μαρούλας Παπαευσταθίου-Τσάγκα, Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Ιωαννίνων, που αναρτήθηκε στις 30 Σεπτεμβρίου 2012

Ζώης Καπλάνης

«Πικροζώη» τον αποκαλούσαν οι συντοπίτες του εξαιτίας των πολύ δύσκολων παιδικών χρόνων που πέρασε όπως θα δούμε και παρακάτω. Έμμελε όμως να γίνει « Γλυκοζωή» για ολόκληρη την Ελλάδα την περίοδο της τουρκοκρατίας. Ο Ζώης ήταν ο πρώτος που του απονεμήθηκε ο χαρακτηρισμός «Εθνικός Ευεργέτης» και πέθανε πριν την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Βιογραφία

Ο Ζώης Καπλάνης γεννήθηκε το 1736 στο χωριό Γραμμένο Ιωαννίνων. Η μητέρα του της οποίας το όνομα παραμένει άγνωστο ήταν το γένος Παπαστεργίου και κατάγονταν από τη Τζιουντίλα, σημερινή Ζωοδόχο των Ιωαννίνων. Από τον πατέρα του Κωνσταντίνο Καπλάνη που θεωρούνταν μορφωμένος για εκείνη την εποχή έμαθε ο Ζώης τα πρώτα του γράμματα. Τα όμορφα παιδικά χρόνια όμως δεν κράτησαν για πολύ. Μόλις σε ηλικία τεσσάρων ετών ο Ζώης χάνει την μητέρα του. Αδέρφια δεν είχε. Ο πατέρας του ξαναπαντρεύτηκε όμως σε λίγα χρόνια πεθαίνει και αυτός χωρίς να του αφήσει καμία περιουσία . Ο Ζώης τώρα είναι αναγκασμένος να συντηρεί και τη μητριά του, η οποία τον κακομεταχειρίζονταν. Έκοβε καυσόξυλα

και τα μετέφερε στα Ιωάννινα με ένα γαϊδουράκι που του το είχε δανείσει ένας γείτονας και μοιράζονταν τα κέρδη μαζί του. Εξαιτίας της αθλιότητας που είχε περιέλθει μετά το θάνατο των γονιών του οι συντοπίτες του τον αποκαλούσαν «Πικροζώη» ακόμα και όταν εκείνος κατάφερε να γίνει βαθύπλουτος.

Η πορεία των επιχειρήσεων

Το 1750, σε ηλικία περίπου δεκατεσσάρων ετών η μητριά του τον διώχνει από το σπίτι. Εγκαθίσταται στα Γιάννενα όπου τον παίρνουν υπό την προστασία τους κάποιοι συγγενείς του με το όνομα Κρομμυδαίοι. Εκεί εργαζόταν αλλά και παράλληλα ενίσχυε τις στοιχειώδεις γνώσεις που είχε αποκτήσει από τον πατέρα του όταν ήταν μικρός, διαβάζοντας τα βράδια κάτω από το φώς του κεριού. Δεν αποκλείεται ακόμα και να φοίτησε σε κάποια από τις τότε φημισμένες σχολές των Ιωαννίνων.

Το 1754, στα δεκαοχτώ του χρόνια προσελήφθη από τον γιαννιώτη έμπορα γουναρικών Παναγιώτη Χατζηνίκο και έμαθε κοντά του τη γουναρική τέχνη. Ο Ζώης με τον έντιμο χαρακτήρα του κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη του και έτσι εξελίχθηκε από βοηθός σε βασικό συνέταιρο του. Σύντομα προάχθηκε στο βαθμό του κάλφα και ο Χατζηνίκος τον έστειλε ως πωλητή του εμπορικού του οίκου σε εμποροπανηγύρεις στην Κεντρική και τη Δυτική Μακεδονία. Οι αμέτρητες ικανότητες του και η τιμιότητά του κέρδισαν τον Χατζηνίκο, ο οποίος αποφάσισε να τον κάνει βασικό συνέταιρο του και να τον πάρει μαζί του στο Βουκουρέστι όπου διατηρούσε υποκατάστημα του εμπορικού του οίκου.

Στα πλαίσια της εμπορικής του συνεργασίας ο Καπλάνης εγκαταστάθηκε από το 1768 στη Νίζνα της Ουκρανίας, τότε Ρωσίας και παρέμεινε για τρία χρόνια. Στη περιοχή αυτή διέμεναν πολλοί Ηπειρώτες. Από εκεί έκανε πολλές περιοδείες σε εμποροπανηγύρεις σε πόλεις της Ρωσίας και της Κεντρικής Ευρώπης.

Λίγο αργότερα ο Ζώης θα μετακομίσει από τη Νίζνα στη Μόσχα που ήταν το μεγαλύτερο κέντρο εμπορίου γούνας στη Ευρώπη εκείνη την εποχή. Ο Καπλάνης και ο Χατζηνίκος θα συναντηθούν όμως σε λίγο καιρό στο Βουκουρέστι για να δώσουν τέλος στην εμπορική τους σχέση αφού πρώτα κανονίσουν όλους τους κοινούς τους λογαριασμούς.

Έπειτα ο Ζώης θα ξαναγυρίσει στη Μόσχα όπου δούλεψε σκληρά και τίμια. Με τον ολιγοδάπανο βίο και την εντιμότητα του κέρδισε την εμπιστοσύνη του εμπορικού κόσμου της Μόσχας και αναδείχτηκε ως ένας από τους μεγαλύτερους και ίσως ο πιο πετυχημένος γουνέμπορας της Ευρώπης. Παρόλο που απέκτησε αμύθητη

περιουσία και μπορούσε να έχει όλες τις ανέσεις στη ζωή του, προτίμησε να νοικιάσει ένα κελί στη γραικική μονή του Αγίου Νικολάου στη Μόσχα και να περάσει την υπόλοιπη ζωή του εκεί. Η απλότητα, η ολιγάρκεια και η τιμιότητα είναι από τις αρετές που διακρίνουν τους Ηπειρώτες ευεργέτες.

Ο δρόμος των ευεργεσιών

Οι κακουχίες των παιδικών χρόνων και η απόκτηση περιουσίας ύστερα από κόπους και βάσανα δημιούργησαν αισθήματα ανιδιοτελούς αυτοπροσφοράς τόσο προς το φτωχό συνάνθρωπο όσο και στο Έθνος που αν και κατάφερε να σταθεί στα πόδια του, το οφείλει σε ευεργέτες όπως ήταν και ο Ζώης Καπλάνης.

Από τότε που εγκαταστάθηκε ο Καπλάνης στη Μόσχα θεωρούσε ηθικό του χρέος να βοηθά φτωχούς συμπατριώτες του οι οποίοι βρίσκονταν κάτω από τον Οθωμανικό ζυγό. Μπορεί το σώμα του να βρίσκονταν μακριά από την Ελλάδα και την ιδιαίτερη πατρίδα του τα Γιάννενα, ωστόσο ο νους και η ψυχή του ήταν πάντα εδώ.

Στη Μόσχα ο Ζώης Καπλάνης έκανε στενή παρέα με τον συνονόματο του και συντοπίτη του, Ζώη Ζωσιμά. Ο Ζωσιμάς και ο παλιός του συνétairos Παναγιώτης Χατζηνίκος, ο οποίος βοηθούσε με μικρά χρηματικά ποσά τους φτωχούς άσκησαν καταλυτική επιρροή στο Ζώη Καπλάνη και τον ώθησαν στην ιδεολογία του ευεργετισμού, στη διάκριση του «εγώ» για ένα υπέροχο «εμείς». Οι αδερφοί Ζωσιμάδες έδωσαν όλη την περιουσία τους για την πατρίδα. Μάλιστα ο Ζώης Καπλάνης ακολούθησε το παράδειγμά τους και παρέμεινε άγαμος ώστε να μπορέσει να αφιερωθεί απερίσπαστος [8] **«στο πρώτον και θείον έργον, το οποίον είναι διά παντός το καλόν της πατρίδας»**. Αυτά ήταν τα λεγόμενα του και δεν έμεινε μόνο σ αυτά αλλά προχώρησε και στη πράξη σ όλη τη διάρκεια της ζωής του. Από τη Μόσχα δεν ξανάφυγε και βοηθούσε όχι μόνο τους δικούς του ανθρώπους αλλά και τους ξένους.

Ο Ζώης Καπλάνης ήταν ένας ευεργέτης, μέσα από τον οποίο επόμενο ήταν να φανεί και η ευεργετική λειτουργία [9]. Το γεγονός ότι έγινε χρηματοφόρο υποκείμενο αναδεικνύει την προσωπική λειτουργία του ευεργετισμού, άφησε το συλλογικό «εμείς» και προχώρησε στο «εγώ», δηλαδή πήρε πάνω του το συλλογικό έργο. Ο Ζώης Καπλάνης έγινε επίσης «οργανικός διανοούμενος», καθώς με τα έργα του που θα δούμε και παρακάτω συνέβαλε στην καλύτερη οργάνωση της κοινωνίας π.χ. με τα χρήματα που προσφέρει για τους φυλακισμένους των Ιωαννίνων και στο νοσοκομείο της Νίζνας. Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται και η ιστορική λειτουργία του ευεργετισμού. Έχουμε το πέρασμα από τη φεουδαλική κοινωνία στην ηγεμονία της

αστικής τάξης. Η τρίτη λειτουργία είναι η κοινωνική, όπου οργανώνονται κοινωνικοί θεσμοί για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Έτσι και ο Καπλάνης ενίσχυσε οικονομικά τους ήδη υπάρχοντες κοινωνικούς θεσμούς π.χ το νοσοκομείο των Ιωαννίνων και χάρη σε αυτόν κατάφερε η Μαρουτσαία Σχολή να συνεχίσει τη λειτουργία της, να μετονομαστεί σε Καπλάνειο Σχολή και να αναδειχθεί σε μία από τις πιο αξιόλογες σχολές της τότε εποχής. Όπως έχει ήδη αναφερθεί το τρίπτυχο της ευεργετικής λειτουργίας είναι η παροικία, το εθνικό κέντρο και η ιδιαίτερη πατρίδα. Ο Ζώης Καπλάνης με τα ευεργετήματά του κάλυψε και τους τρεις χώρους. Συγκεκριμένα το 1797 καταθέτει στο Αυτοκρατορικό Ορφανοτροφείο της Μόσχας δέκα χιλιάδες ρούβλια, οι τόκοι των οποίων να δίνονται στο νοσοκομείο Ιωαννίνων. Εδώ είναι ολοφάνερο ότι το ευεργέτημα αυτό αφορά την παροικία και την ιδιαίτερη πατρίδα. Στην ιδιαίτερη πατρίδα του τα Ιωάννινα δίνει μεγάλη έμφαση στην παιδεία γι αυτό και αναλαμβάνει τη συντήρηση της άπορης Μαρουτσαϊκής Σχολής, χτίζοντας ένα ευρύχωρο κτίριο ως βιβλιοθήκη και εφοδιάζοντας την με βιβλία και μαθηματικά όργανα.

Ο Ζώης υπέφερε από βαριά αρρώστια και ένωθε τις δυνάμεις του να τον εγκαταλείπουν. Έτσι αποφάσισε να συντάξει τη διαθήκη του στις 15 Αυγούστου του 1806. Η διαθήκη του αποτελούνταν από 25 άρθρα. Όσον αφορά τις ευεργεσίες του που σχετίζονται με το εθνικό κέντρο [10] παραχώρησε χιλιάδες ρούβλια για τη μέριμνα Ελλήνων είτε σε σχολεία, ορφανοτροφεία και νοσοκομεία. [11] Άφησε από πέντε χιλιάδες ρούβλια στην εκκλησιαστική σχολή της Πάτμου και την Αθωνιάδα Σχολή του Αγίου Όρους. [12] Έστειλε χρήματα ακόμα και στον Πανάγιο Τάφο και το Σιναίο Όρος στα Ιεροσόλυμα. [13] Για την παροικία έδωσε δύο χιλιάδες ρούβλια για το νοσοκομείο της Νίζνας στη Ρωσία και τη Γραικική Μονή του Αγίου Νικολάου

Όσον αφορά την ιδιαίτερη πατρίδα [14] όριζε να δίνονται για πάντα δέκα χιλιάδες ρούβλια για να προικίζονται τα φτωχά κορίτσια από το χωριό του το Γραμμένο και το χωριό της μητέρας του, Τζιουντίλα, σημερινή Ζωοδόχος. [15] Το ποσό των δέκα χιλιάδων ρουβλίων θα δίνεται και στους φτωχούς των ίδιων χωριών. [16] Επίσης αφήνει δέκα χιλιάδες ρούβλια για τους φυλακισμένους των Ιωαννίνων και έξι χιλιάδες για να προικίζονται τα φτωχά κορίτσια των Ιωαννίνων. [17] Τέλος αφήνει σε διάφορα συγγενικά του πρόσωπα το ποσό των πεντακοσίων χιλιάδων ρουβλίων για τον καθένα

Ο Ζώης Καπλάνης πεθαίνει τελικά τέσσερεις μήνες μετά τη σύνταξη της διαθήκης του, συγκεκριμένα στις 20 Δεκεμβρίου του 1806, σε ηλικία εβδομήντα ετών. Η κηδεία του έγινε στο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου και τάφηκε τρεις μήνες αργότερα στο μοναστήρι του Δονσκόη. Σαν επίγραμμα η πλάκα του τάφου του γράφει [18] « Έδωσε τα πάντα για τους άλλους και τίποτα για τον εαυτό του » Ήταν ένας άνθρωπος που πλούτισε με το σταυρό στο χέρι και ό,τι έκανε δε το έκανε ούτε

για την υστεροφημία του και ούτε για το προσωπικό του συμφέρον και δίκαια ανήκει στους Εθνικούς Ευεργέτες.

Παραπομπές

[8], [18] από τη διαδικτυακή δημοσίευση «Ζώης Καπλάνης, ο ερμητίτης της Μόσχας, του Χρήστου Μπουτάτου, Μάρτιος 2014

[9] openeclass.panteion.gr και συγκεκριμένα στο μάθημα ευεργετισμός της ελληνικής διασποράς, στο άρθρο «Ευεργετισμός: Χθες-Σήμερα-Αύριο» σελ 1-2, της καθηγήτριας Ματούλας Τομαρά- Σιδέρη

[10], [11], [12], [13], [14], [15], [16], [17] σύμφωνα με τη διαθήκη του Ζώη Καπλάνη που συντάχτηκε στις 15 Αυγούστου του 1806

Η Καπλάνειος Σχολή

Η πόλη των Ιωαννίνων έχει μια ιδιαίτερη ιστορία στην ίδρυση και λειτουργία σχολείων από την εποχή της τουρκοκρατίας. Τα σχολεία της ήταν όλα δημιουργήματα ευεργετών της πόλης γι αυτό το λόγο είχαν πάρει και την ονομασία των ιδρυτών τους. Έτσι υπήρχαν η Ζωσιμαία Σχολή, η Καπλάνειος Σχολή που ήταν συνέχεια της Μαρουτσαίας Σχολής, η Ελισαβέτιος Σχολή, η Παυλίδειος Σχολή και η Μπαλάνειος Σχολή. Άλλωστε είναι γνωστό ότι οι ευεργέτες επικεντρώνονταν σε δωρεές που είχαν να κάνουν με την παιδεία, καθώς πίστευαν ότι μόνο έτσι θα αφυπνίζονταν το Έθνος και έτσι θα έφτανε κάποια στιγμή και η μέρα της απελευθέρωσης από τον οθωμανικό ζυγό.

Έτσι και η Καπλάνειος Σχολή πήρε το όνομα της από τον ιδρυτή της τον Ζώη Καπλάνη. Ο Ζώης μέσα από τη διαθήκη του αφήνει το ποσό των εκατό χιλιάδων ρουβλιών για να μπορεί να λειτουργήσει αφότου προηγουμένως είχε χτίσει μια νέα βιβλιοθήκη εφοδιάζοντας τη με βιβλία και δίνοντας εποπτικά μέσα, κυρίως όργανα φυσικής. Ο Ζώης Καπλάνης έδωσε μεγάλο ποσοστό της περιουσίας του για την Καπλάνειο Σχολή, μέσα από την οποία προέβλεπε ακόμα και την οικονομική ενίσχυση των φτωχών μαθητών και τη μισθοδοσία τριών καθηγητών ξένων γλωσσών. Επίσης ο ιδρυτής της εξασφάλισε και τη ονομασία της σε « Πατριαρχική Σχολή». Με αυτόν τον τρόπο ήθελε να πετύχει τη μονιμότητα και τη διάρκεια της μέσα στο χρόνο για το φωτισμό του Έθνους.

Πρώτος δάσκαλος της σχολής υπήρξε ο γνωστός λόγιος και συγγραφέας Αθανάσιος Ψαλίδας, ο οποίος ανέλαβε και τη διεύθυνση της σχολής αφότου

επέστειψε στα Γιαννενα, το 1795. Ο Αθανάσιος Ψαλίδας γεννήθηκε στα Γιάννενα το 1767 και ήταν γιος εμπόρου που δραστηριοποιούνταν στη Ρωσία και τη Βλαχία. Εκτός από τη βασική μόρφωση που έλαβε στα Γιάννενα συνέχισε τις σπουδές του στη Βιέννη και τη Ρωσία.

Με τον δυναμισμό του, την προοδευτικότητα του, τις καινοτομίες του και τον παιδαγωγικό του ζήλο εγκαινιάζει μια νέα εποχή για την παιδεία όχι μόνο για την Ήπειρο αλλά για ολόκληρο το ελληνικό Γένος. Εκσυγχρονίζει το σχολικό πρόγραμμα της Σχολής και το εμπλουτίζει με νέα μαθήματα. Άρχισαν για πρώτη φορά να διδάσκονται μαθήματα ιστορίας, γεωγραφίας, φυσικών επιστημών, εμπορικών γνώσεων και ξένων γλωσσών. Ο ίδιος δίδασκε κοσμογραφία, αστρονομία και εκτελούσε πειράματα φυσικής και χημείας, προσελκύοντας όχι μόνο μαθητές αλλά και εξωσχολικούς ως θεατές. Επίσης συγκρότησε βιβλιοθήκη που ήταν ανοιχτή για το κοινό, προσέλαβε εξειδικευμένο προσωπικό και χορηγούσε υποτροφίες στους καλύτερους μαθητές.

Ο Αθανάσιος Ψαλίδας διηύθυνε τη σχολή που ήταν ίσως και η πιο σημαντική των Ιωαννίνων επί δεκαπέντε ολόκληρα χρόνια και την κατέστησε πόλο έλξης για πολλούς σπουδαστές και το ανώτερο εκπαιδευτήριο του ελληνικού χώρου. Ακόμα και οι ξένοι που είχαν την τύχη να συνομιλήσουν έστω για μία φορά μαζί του έμειναν με τις καλύτερες εντυπώσεις και είχαν να πουν ένα καλό λόγο για το ελεύθερο πνεύμα και την παρρησία του. Ο Αθανάσιος Ψαλίδας αναδείχτηκε ως ο κορυφαίος εκπρόσωπος του νεοελληνικού διαφωτισμού και πέθανε στη Λευκάδα το 1829.

Η Καπλάνειος Σχολή ήταν η συνέχεια της Μαρουτσαίας Σχολής, η οποία είχε κλείσει για οικονομικούς λόγους μετά την πτώση της Ενετικής Δημοκρατίας μέχρι που άνοιξε πάλι από τον Ζώη Καπλάνη το 1797. Η Καπλάνειος Σχολή λειτούργησε μέχρι το 1820 οπότε και καταστράφηκε από πυρκαγιά του Αλή Πασά. Η σχολή χτίστηκε ξανά το 1826 και από τότε λειτουργεί ως τις μέρες μας ως σχολικό συγκρότημα.

Η Καπλάνειος Σχολή στα Ιωάννινα

Ευεργέτες του «χτες» και του «σήμερα»

Η σύγχρονη ελληνική ιστορία έχει καταγράψει με χρυσά γράμματα τις δωρεές και τα κληροδοτήματα των εύπορων συμπατριωτών μας. Κάποτε οι ευεργέτες έδιναν ολόκληρη τη περιουσία τους για την Ελλάδα. Έφταναν ακόμη και στο σημείο να μένουν ανύπαντροι ώστε να μη ξοδέψουν τα χρήματα που είχαν για την πατρίδα και να αφιερωθούν απερίσπαστοι στο ηθικό «χρέος» προς αυτή όπως έπραξαν οι αδερφοί Ζωσιμάδες και ο Ζώης Καπλάνης. Γενικότερα πολλοί θα έχουν αναρωτηθεί αν υπάρχουν ευεργέτες όπως ο Αβέρωφ, ο Τοσίτσας, οι αδερφοί Ζωσιμάδες και ο Καπλάνης. Η απάντηση είναι μάλλον όχι. Αυτό ίσως να συμβαίνει γιατί δεν υπάρχουν πλέον εύποροι Έλληνες ή έπαψαν να υπάρχουν κρατικές ανάγκες. Στην πραγματικότητα δε συμβαίνει τίποτα από τα δύο απλώς διανύουμε μια εποχή κρίσης αξιών. Σε μεγάλο βαθμό έχουν χαθεί αξίες όπως η φιλοπατρία, η αγάπη προς το συνάνθρωπο, η ανιδιοτέλεια, η αυταπάρνηση, η φιλοτιμία και πολλές άλλες.

Στη σημερινή εποχή δεν υπάρχουν πλέον Εθνικοί Ευεργέτες αλλά «μεσάζοντες» που «ευεργετούν». Αυτοί προβάλλονται και βραβεύονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία ελέγχουν σε μεγάλο βαθμό και τα έχουν ως μέσα εξυπηρέτησης των δικών τους ιδιωτικών συμφερόντων. Είναι δηλαδή αυτοί που πλέον βάζουν το «εγώ» πάνω από το «εμείς». Τώρα αν και υπάρχουν κάποιοι που κάνουν κάποιες δωρεές έχουν την τάση να τις διαχειρίζονται αυτοί αντι να συνεργάζονται με το κράτος όπως γίνονταν στο παρελθόν. Είναι αυτοί που

ενδιαφέρονται μόνο για την υστεροφημία τους και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους.

Η ευεργεσία ήταν όχι μόνο απότοκο της εθνικής συνείδησης και ταυτότητας αλλά και η γέφυρα με τον ελληνισμό της διασποράς. Η σημερινή ομογένεια δεν είναι σαν εκείνη του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα. Υπάρχει μεν ένας οικουμενικός ελληνισμός αλλά έχει πάρα πολύ χαλαρές σχέσεις με το εθνικό κέντρο.

Εδώ δε θα πρέπει να παραλειφθεί ότι στις μέρες μας πολλοί εύποροι συμπατριώτες μας όχι μόνο δε κάνουν το παραμικρό βήμα για να βοηθήσουν την πατρίδα που βιώνει δύσκολα χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά είναι αυτοί που με τις δημόσιες κατασχέσεις και τη φοροδιαφυγή οδηγούν τη χώρα στο χείλος της καταστροφής. Αν όλοι αυτοί αποφάσιζαν να διαθέσουν ένα μικρό μέρος της περιουσίας τους τότε θα χτίζονταν ευαγή ιδρύματα όπως σχολεία, γηροκομεία, νοσοκομεία, ορφανοτροφεία και έτσι ο ελληνικός λαός θα βίωνε πιο ανώδυνα την κρίση.

Τέλος αυτά που έχουν κάνει οι σημερινοί ευεργέτες είναι «σταγόνα στον ωκεανό» μπροστά σ αυτά που έκαναν οι μεγάλοι ευεργέτες. Εμείς με τη σειρά μας καλούμαστε να γαλουχήσουμε τις επόμενες γενιές με διαχρονικές αξίες όπως η αυτοπροσφορά, η αυταπάρνηση, η αγάπη προς το συνάνθρωπο, η φιλοπατρία, η εντιμότητα και άλλες. Μόνο έτσι και σε συνδυασμό με το σεβασμό στο παρελθόν θα μπορέσει να υπάρξει κάποια συνέχεια στην ευποιία και θα θωρακιστεί το μέλλον μας.

Βιβλιογραφία

Πανεπιστημιακές παραδόσεις

Παραδόσεις της καθηγήτριας Ματούλας Τομαρά- Σιδέρη στο μάθημα «ευεργετισμός της ελληνικής διασποράς» στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου

Διαδικτυακές δημοσιεύσεις

Καπλάνης Ζώης «Ο ερημίτης της Μόσχας», Χρήστος Μπουτάτος, αναρτήθηκε το Μάρτιο του 2014

«Το φαινόμενο των Ηπειρωτών Ευεργετών», Μαρούλα Παπαευσταθίου-Τσάγκα, σχολική σύμβουλος φιλολόγων Ιωαννίνων, αναρτήθηκε στις 30 Σεπτεμβρίου 2012

«Η ζωή και το έργο του Ζώη Καπλάνη», Κορίνα Πενέση, αναρτήθηκε το Δεκέμβριο του 2013

Διαδικτυακές πηγές

Openeclass. Panteion.gr και συγκεκριμένα στο μάθημα ευεργετισμός της ελληνικής διασπορας, δημοσιεύματα της καθηγήτριας Ματούλας Τομαρά-Σιδέρη

www.giannena-e.gr/Eyergetismos/

gianniotis.blogspot.com/2013/12/blog-post

www.syllogosipirotonkozanis.gr/content/zois-kaplanis

leadi.gr/hpeirotos-evergetes.html

el.wikipedia.org/wiki/Αθανάσιος_Ψαλίδας

el.metapedia.org/wiki/Αθανάσιος_Ψαλίδας

Τηλεοπτικές εκπομπές

«Αληθινά Σενάρια» που προβαλόταν στην ET-3 με παρουσιαστή τον Νίκο Ασλανίση και συγκεκριμένα το επεισόδιο με τίτλο «Εθνικοί Ευεργέτες»

Εγκυκλοπαίδειες

Εγκυκλοπαίδεια Νέα Δομή, τόμος δωδέκατος και δέκατος έκτος, Αθήνα 1996

Διαθήκες

Η διαθήκη του Ζώη Καπλάνη που συντάχτηκε στις 15 Αυγούστου του 1806 και διασώζεται στα «Σπάνια ευποιϊας έργα του Ζώη Κωνσταντίνου Καπλάνη» και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο «Το ίσον της διαθήκης του Ζώη Καπλάνη» που είχε γραφτεί στα ρώσικα και λίγο αργότερα μεταφράστηκε και στα ελληνικά